

ÇOKLU ORTAMLARDA ÖĞRENME

*

Günter Dohmen

**

Çev.: Nuray Parlak Yılmaz

"Çoklu ortam" kavramıyla farklı ortamların bir öğretim sürecinde iş bölümüne dayalı olarak biraraya getirilmesini kastediyoruz. Aynı zamanda iletişim süreçlerindeki bütün araçları esas olarak "ortamlar" olarak algılıyor ve bu ortamları, insan gücü ortamlar ve araç-gereç ortamlar olmak üzere ikiye ayırıyoruz. İnsan gücü ortamlara öğretim üyeleri, ders danışmanları, araç-gereç ortamlara ise kitap ve kaset örnek olarak verilebilir. Bu ortamların her ikisi de öğretim içeriğini aktarma, öğrenmeyi teşvik etme gibi işlevleri yerine getirebilirler.

Yükseköğretim kurumlarındaki öğretim hizmetlerinin değişiminde büyük ölçüde etkili olan ve ortam öğretiminin reform ilkesi olarak kabul edilen işbölümü ilkesi, çoklu ortam kavramıyla ilişkili bir ilkedir.

Bugün artık bir bilim adamının çalıştığı bilim dalının uzmanlık alanlarının tümünde, gerçek anlamda "uzman" olabilmesi hayaldir. Bilim dallarındaki derinleşme ve ayrılaşma, bir bilim adamının farklı farklı uzmanlık alanlarında bir dahi olmasını ya da bu uzmanlık alanlarının tümünde araştırmacı olarak başarıyla çalışabilmesini imkansızlaştırmaktadır.

Yine, yükseköğretim kurumunda çalışan bir öğretim üyesi de artık tek başına, kendi alanının bütününe yeterli biçimde temsil edememektedir. Bilim dallarındaki bu derinleşme ve ayrılaşma, üniversitelerde araştırma ve işbölümüne dayalı uzmanlaşmayı kaçınılmaz kılmaktadır.

* Günter Dohmen. "Lernen im Medienverbund". Materialien zur Arbeit mit Medien Beispiele für Theorie und Praxis von Unterrichtsmedien in der Erwachsenenbildung, Bonn, Frankfurt: von der Pädagogischen Arbeitsteile des Deutschen Volkshochschule, 1974, ss. 73-77.

** Eğitim Teknolojisi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

Öğretim üyelerinin yerine getirdikleri araştırma ve öğreticilik görevlerinin görünüşüne bir göz atıldığında; Öğretim üyeleri işbölümüne dayalı uzmanlaşma ilkesini, yaptıkları işin sorumluluğu gereği vazgeçilmez olarak kabul etmekte; ancak öğretici olarak, kendilerini hala dahi gibi görmektedirler. Bir başka ifadeyle, öğrenme-öğretme süreçlerindeki birbirinden çok farklı aracılık işlevlerinin tümünü az ya da çok tek başlarına yerine getirebileceklerini düşünmektedirler (Bu işlevler: Ders verme; öğrencilere çeşitli konularda rehberlik yapma; sınav yapma ve sınav kağıtlarını okuma; grup çalışmaları planlanlama, düzenleme ve kontrol etme; kütüphane, bütçe ve kurum yöneticiliği vb.). Tüm bu işleri, uzmanlık alanlarının sorunları ve bu konulara ilişkin sınırlı bilgileriyle amatörce yapmaktadırlar.

Dolayısıyla eğer bu durumun değişmesi isteniyorsa, öğretim işiyle ilgili aracılık görevlerinde, işbölümüne dayalı uzmanlaşma kavramı işe koşulmalıdır. Ancak, sadece kişilerle sınırlandırılmış, modern öğretim teknolojisi olanaklarını dışlayan işbölümü anlayışı yanlıştır. Bu durum, modern öğretim teknolojisi olanaklarını dışlayan, sınırlı ortam öğretimi amatörlüğünden kaynaklanmaktadır. Oysa, modern ortamların sağladığı olanaklarla, işbölümüne dayanan uzmanlaşma ilkesi arasında çok yakın bir ilişki sözkonusudur.

Yine bana göre, öğretim üyelerinin halen yaygın olarak bilgi aktarma biçiminde yürüttükleri dersler de, ortamlarla öğretimle ilgili amatörlüğün tipik bir belirtisidir. Öğretim üyeleri, sınıfta tek yönlü bilgi aktarma biçiminde ders yürütme anlayışına uygun olarak, o günden beri, birçok öğrencinin ağızlarının içine baktığı ve böylece egolarını tatmin ettikleri bu ders verme biçimini tercih etmektedirler. Ancak, uzun bir süreden beri, başka ortamlar da gerektiğinde bilgi aktarma, motive etme ve öğrenme yardımı sağlama gibi işlevleri, yüksek sesle kendi kendine konuşan bir öğretim üyesinden daha etkili ve ekonomik olarak yerine getirmektedirler.

Bu anlamda büyük bir öğretici ve araştırmacı kişilik oluşturduğu savunulan etki gücü tezi de, bana, bugün kendi kendine çalışma materyalleri (mektupla öğretim, programlı öğretim kılavuzu vb.), ses-resim-kopyalama bileşimi (kasetler, filmler, plaklar, radyo, televizyon), proje gruplarında görüşlerin tartışılması ve değerlendirilmesi, seminerler ve çalışma grupları biçiminde ortaya çıkan yeni aracılık olanakları karşısında yeterli olmayan bir tez olarak görünmektedir.

Öğretimdeki aracılık süreçleri, bugüne kadar olduğu gibi, sadece öğretim üyelerinin konuşmalarından oluşan bir ortama dayandırılmayacak kadar çok yönlüdür: Öğretmenin, öğretimle ilgili aracılık süreçlerini tek başına yürüttüğü devirler sona ermiştir. Yalnızca öğretim ve ders verme veya çoğunlukla personel sağlama biçiminde düşünülen devirlerin sona erdiğine ilişkin birçok belirtiler bulunmaktadır. Dolayısıyla, öğreticilik alanında uzmanlaşmada, birbirinden farklı personelli, personelsiz ortamların işbölümüne dayalı olarak kullanımı konusunda uzmanlaşma da dikkate alınmalıdır.- Bana göre, bugün "çoklu ortamlar" olarak adlandırılan yapının arkasındaki temel ilke de budur.-

Aracılık fonksiyonlarının personelli araçlardan daha çok personelsiz araçlara yani, uzaktan öğretim ortamlarına doğru kaydığı böyle bir çoklu ortam olgusu, bazı öğretim teorisyenlerince "devrimci" bir yaklaşım olarak kabul edildi, bu yüzden de reddetme biçiminde bir tutumu da beraberinde getirdi. Fakat, bu olgu, her modern çoklu ortam için vazgeçilmez bir durumdur. Çünkü, modern tekniğin aracılık işlevleri, gerçek anlamda işe katıldığı zaman, işlevlerin uzmanlaşmasına dayalı bir işbölümü şansı yaratılabilmektedir. Ancak böyle olduğunda, yükseköğretim kurumlarındaki öğrenme ve aracılık süreçlerinin ussallaştırılması ve en uygun biçimde gerçekleştirilmesi mümkün olabilir.

Eğer, teknik ortamlar, kürsüden tek yönlü bilgi aktarma gibi geleneksel bir aracılık biçimini, film tekniğiyle çoğaltma gibi kötü bir örnek için kullanılacak olurlarsa, tuhaf bir durum ortaya çıkar. Böylece, şimdiki öğretim şarlatanlığı, sadece teknik olarak mükemmelleştirilmekle kalmayıp aynı zamanda, değiştirilemez bir duruma da gelir. Öğrenci temsilcilerinin, bugün, "teknokratik" girişim olarak adlandırdıkları şey de tam anlamıyla budur.

Modern çoklu ortam anlayışı, mevcut ortamların kullanımında, farklı ortamların aracılık işlevlerinin ayrı ayrı ele alınıp, her defasında işbölümüne dayalı bir biçimde biraraya getirilmesinin, bu işlevlerin tek tek ortamlar tarafından ayrı ayrı yerine getirilmesinden daha iyi olup olmayacağını araştırıyor. Böyle bir çoklu ortam yaklaşımının amacı, çok sayıda insan için daha önceden belirlenmiş öğretim amaçlarına, öğretimi planlı, yöntem olarak akla yakın bir biçimde düzenleyerek, daha çok ulaşılmasını sağlamak ve öğretim üyelerine fazla yüklenmemektir.

"Çoklu ortamlarla yükseköğretim" anlayışı-bazı eleştirmenlerin iddia ettiği gibi- okulun kişilik oluşturma işlevini ortadan kaldırmanın aksine; öğretici personele kişilerle ilişkilerin daha yoğun olabileceği uğraşlar için (küçük gruplarla çalışma gibi) daha fazla zaman sağlamayı

amaçlamaktadır. Bu yüzden, öğretim üyelerinin aracılık işlevleri (bilgi verme, uygulamalarda rehberlik, sınavlarda gözcülük gibi), bunları yerine getirebilecek özel niteliklere sahip ortamlar kullanılarak, mümkün olduğunca azaltılmaya çalışılmalıdır.

Bu yük hafifletme olgusu, bir yandan çok sınırlı işlevler üzerine yoğunlaşma, diğer yandan modern ortam öğretiminin, işbölümüne dayalı uzmanlaşma genel ilkesinin birarada düşünülmesinin meyvasıdır.

Çoklu ortam anlayışına göre, üniversitelerin uygulama sınıfları ve konferans salonlarındaki modern ortamların sayısının artırılarak, yüzyüze yürütülen derslerin yalnızca birer tamamlayıcısı olarak kullanılmaları söz konusu değildir. Diya, video bant, film gibi ortamlar "zenginleştirici" olarak adlandırılan bir işleyle geleneksel yüzyüze öğretimde kullanılmak yerine, yeni çoklu ortam karakteristiğine uygun olarak kullanılmalıdırlar. Örneğin, konferans türü derslerde, film ve resimler yalnızca zenginleştirici bir unsur olarak değil, bu konferanslar ve bazı yüzyüze öğretim toplantılarının kısmen ya da tamamen yerine geçmelidir. Ayrıca, öğretim üyelerinin şimdiye kadar görevleri olarak kadar algıladıkları birçok görevin de, modern personelsiz ortamlara yüklenmesi gerekir.

Yazımın bundan sonraki kısmında, "çoklu ortam" la birlikte adı geçen ortam öğretimi kavramına ilişkin birkaç sonuç ve probleme ilişkin açıklamalar yapmak istiyorum. Bunu yaparken bazı tezler ortaya atacağım ve sadece bilimsel bir yükseköğrenimin durumu üzerinde duracağım:

1. Modern çoklu ortam anlayışı, tek ortamlı öğrenim anlayışını sona erdirmektedir. Böylece konuya kurumlar açısından bakıldığında; gelecekte ne geleneksel üniversite ne de radyo üniversitesi veya mektupla öğretim üniversitesi tek başına öğretim veren kurumlar olmayacaklardır. Konuya kişiler açısından bakıldığında ise; tek başına uzaktan öğretim öğrencisi olmak veya öğrenimini sadece yüzyüze sürdüren bir öğrenci olmak mümkün olmayacaktır. Bütün öğrenciler bir çoklu ortam sisteminde öğrenim görecekler; onların öğrenim biçimleri uzaktan öğrenim ve yüzyüze öğrenimin her ikisini de içerecek biçimde olacaktır.

2. Modern çoklu ortam anlayışı, öğrenme- öğretme süreçlerinde gerekli olan bilgilerin ve çalışma motivasyonlarının kazandırılması görevinin, temel bir ortam tarafından tek başına yerine getirilmesi fikrini reddeder. Böyle bir durumda, seçilecek olan "temel ortam"a , taşıyabileceğinden fazla yük yüklenmiş olacaktır.

Başka ortamlara, (Bu ortamlar: öğrenci mektupları, kitaplar, yazılı çalışma materyallerinin bütün türleri, resimler, diyagramlar, testler vb. basılı materyaller olabilir.) tamamlama veya destek olma boyutlarında ihtiyaç duyulduğu zaman, örneğin, bir öğrenme-öğretme sürecinde uzun süreli temel bilgi aktarma gibi bir durum söz konusu olduğunda ya da öğretimi çeşitli boyutlarda destekleme sözkonusu olduğunda, bana göre, bir ortam tek başına, bazen aktarma yeteneği açısından bazen de esneklik ve rasyonel kullanım açılarından, sürece yeterli bir biçimde katkı sağlayabilecektir.

Yazılı materyallerin tercih edilmesinin nedeni, öğretim içeriklerinin de, Avrupa'nın yazı kültüründe olduğu gibi, genellikle soyut olarak yazılmak durumunda kalınmasındandır.

Yükseköğretimde çok fazla teorik- soyut- sözel olan şeyleri anlaşılır kılmak için, somut gerçeklikten yararlanma söz konusu olduğunda, belki sadece çok yönlü personelsiz bir ortama temel işlev yüklenebilir.

Dış koşullar (örneğin çalışanları mesleki bilgileri konusunda geliştirme), bir ortamı belirleyici olmaya zorladığında örneğin, yükseköğretimde ortam öğretimiyle ilgili temel güçlükler sözkonusu olduğunda "Funk-Telekolej" denilen kurumlar ortaya çıkabilmektedir. Ortam öğretimiyle ilgili duruma bir göz atıldığında, örneğin, televizyon ekranında konuşan bir yüzün tarihte yaşanmış olayları anlaşılabilir biçimde ve çok az görsel belge sunarak anlatması bir sorun oluşturmaktadır. Televizyon ekranında bir öğretim üyesinin konuşan görüntüsüne uzun süre yer verilmesi çoğu kez nasıl ki insanı rahatsız ediyorsa, böyle bir durumda televizyon temel ortam olarak yorucu olacaktır. Teknik anlatımla, görüntü ve sesi bozan parazit, aktarılan içeriğin kavranmasını güçleştirmektedir. Herşeyden önce görüntü, ifadenin anlamının yakalanması sırasındaki yoğunlaşmayı bozmaktadır. Bu yüzden, içeriğin aktarılmasına en uygun ortamın seçilmesi önem taşımaktadır.

Yazının devamında, buraya kadar ana hatlarıyla ortaya konan çoklu ortamlarla ilgili yanlış kullanım örneklerine yer verilecektir:

Herhangi bir doğa biliminde farklı olayların ortaya çıkış süreçleri, sözlü ya da yazılı olarak parlak sözlerle betimlendiğinde, anlatılan şey ne kadar açık olarak ortaya konulabilir? Ya da, radyoda matematik formülleri geliştirilmeye çalışıldığında, bu işlem sırasında

anlatılanların anlaşılabilir yazılabilirliği için söylenenlerin, programı dinleyenler tarafından genellikle sessizce yerine getirilmesi gerekir. Ortamları bu biçimde kullananlar (tek bir ortamla sınırlı) her defasında, tek başına kendi ortamlarıyla yarattıkları baskıcı eğilimlerle bize oyun oynamaktadırlar.

Hayale kapılmayalım: Şimdiye dek benimsenen tek ortamla yetinme eğilimi hepimiz için anlaşılır bir durumdur. Kuşkusuz, bu durumu çoklu ortam lehine değiştirmek kolay olmayacaktır. Tek ortamla yetinme eğilimi yüzünden örneğin, bir ders kitabı yazarı kitabında yer verdiği bütün olguları, anlaşılır bir biçimde ifade etmek zorundadır. Bunun için, olguları kitabında bir film canlılığında verebilmelidir. Yine, bir televizyon programcısı hazırlanmış olduğu programda sunduğu şeylerin, başkaları tarafından anlaşılması konusunda titiz davranmak zorundadır.

Yeni çoklu ortam, iyice yerleşmiş olan bu geleneklerin ve bu geleneği sürdürme çabasında olanların engellenmesi anlamına gelmektedir.

Bazı ortam temsilcileri, kendi ortamlarının baskısını başka ortamların egemenliğine karşı koruma eğilimlerinden vazgeçip, işbölümüne dayalı hareket etmeye hazır olurlarsa ve ortamların birlikte kullanıldığı esnek bir sistem için gerekli olan çoklu ortamı geliştirebilirlerse, ancak bu durumda örneğin, her yeni katılan ortam bütün diğer ortamların fonksiyonlarını değiştirebilir.